

УДК 37.091.31-059.1/.2

Олександр Донцов, к. геогр. н., доцент

e-mail: a.dontsov@ukr.net

Академія праці, соціальних відносин і туризму, м. Київ

СТАНОВЛЕННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ ТУРИСТИЧНОГО ФАХУ ЧЕРЕЗ ІНДИВІДУАЛЬНІ ТА КОЛЕКТИВНІ ФОРМИ НАВЧАННЯ

У статті проаналізовано форми організації професійної підготовки до творчої діяльності майбутніх фахівців туристичної сфери. Обґрунтовано, що індивідуальні й колективні форми організації навчання відповідно до певних етапів та з урахуванням індивідуальних особливостей тих, хто навчається, мають обиратися і дозуватися з метою їх найбільшої ефективності щодо мотивації та формування творчої діяльності, набуття професійних якостей, умінь і навичок. Запропоновано формування навчально-методичних комплексів на засадах збалансованості теоретичних курсів і практичних завдань.

Ключові слова: туризм, індивідуальні та колективні форми навчання, творча особистість.

Александр Донцов

СТАНОВЛЕНИЕ ТВОРЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТОВ ТУРИСТИЧЕСКОЙ СПЕЦИАЛИЗАЦИИ ЧЕРЕЗ ИНДИВИДУАЛЬНЫЕ И КОЛЛЕКТИВНЫЕ ФОРМЫ ОБУЧЕНИЯ

В статье проанализированы формы организации профессиональной подготовки к творческой деятельности будущих специалистов туристической сферы. Обосновано, что индивидуальные и коллективные формы организации обучения в соответствии с определёнными этапами и с учётом индивидуальных особенностей обучаемых должны выбираться и дозироваться с целью их наибольшей эффективности в отношении мотивации и формирования творческой деятельности, приобретения профессиональных качеств, умений и навыков. Предложено формирование учебно-методических комплексов на основе сбалансированности теоретических курсов и практических заданий.

Ключевые слова: туризм, индивидуальные и коллективные формы обучения, творческая личность.

Aleksandr Dontsov

FORMATION OF TOURIST SPECIALIZATION STUDENTS' CREATIVE PERSONALITY THROUGH INDIVIDUAL AND COLLECTIVE TEACHING

The article states that due to the active development of tourism in Ukraine training in this area by European standards, principles and criteria becomes particularly relevant. The reform of Higher Education defines training of qualitatively new specialists, highly qualified professionals with a creative type of thinking, culture and citizenship as a priority.

The author focuses on reviewing and analyzing aspects of methodological support regarding the combination of individual and collective forms of organization and training sessions, as well as balance of theory and practice.

It is noted that at the initial stages of mastering new material is dominated by individual forms of work. This is explained by the need to make psychological and mental effort, to focus the students on study. Using a technique based on independent creative search activity, logical thinking, the construction of certain associations, identifying causal relationships develops the best cognitive activity of students. At the later stage collective learning is more effective for the active search of new knowledge after we consolidate the learned material. At this stage the knowledge of primary factual material of a given subject is not so important as the development of thinking, the ability to formulate and suggest a hypothesis to seek evidence for its solution and thus acquire new knowledge.

The necessity to develop teaching methods for the course curriculum is based on innovations in organizing training sessions and is conducted in interactive forms. It has been found out that combination of individual and collective learning promotes the development of students' personality, creative abilities, skills, readiness for active life position.

A number of priority measures that influence the efficiency of educational process, quality training of future specialists for tourism industry have been analyzed.

Keywords: tourism, individual and group learning, creative personality.

Вступ. З початком ХХІ ст., часом кардинальних змін і трансформацій у різних сферах життя та діяльності людини і суспільства, особливої актуальності набула проблема підготовки якісно нових спеціалістів, висококваліфікованих фахівців. Закон України «Про вищу освіту», Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. спрямовані на підвищення якості й конкурентоспроможності освіти, інтеграцію її у світовий освітній простір. Реформа науки й освіти у вищих навчальних закладах з-поміж ряду заходів передбачає зокрема: кардинальну модернізацію змісту й організації освіти, структури, форм і методів професійної підготов-

ки фахівців; інтеграцію освіти і науки; залучення до навчального процесу різноманітних інформаційних ресурсів; підготовку спеціалістів за напрямками, відповідно до вимог ринку праці та ін.

Пріоритетним напрямом у реалізації розвитку освіти визначено формування соціально зрілих особистостей з творчим типом мислення, культури, громадянською позицією, без яких вже не може відбуватися будь-який суспільний процес, ефективно функціонувати виробництво і, зокрема, туристична сфера, яка динамічно розвивається.

Вихідні передумови. Туризм як жоден інший вид діяльності має своїм покликанням зближувати наро-

ди, дає можливість пізнавати та збагачуватися здобутками культурного і цивілізаційного характеру.

Різноманітні природні ландшафти, унікальна історико-культурна, архітектурна спадщина, самобутній побут і традиції України сприяють розвитку туризму в усіх куточках нашої держави. Тому підготовка фахівців туристичної галузі в Україні за європейськими стандартами, принципами і критеріями є надзвичайно актуальною і нагальною.

Для майбутніх спеціалістів туристичної сфери базою їхньої професійної освіти є географічні, краєзнавчі, краєзнавчі, мовознавчі та картографічні знання, що формують уявлення про цілісність навколишнього світу. Туризму як системі знань присвячені підручники для вищих навчальних закладів авторів: О.О. Бейдика, В.Г. Герасименко, В.Ф. Данильчука, П.М. Ігнат'єва, В.М. Клапчука, О.О. Любіцевої, М.П. Мальської, П.О. Масляка, Я.Б. Олійника, А.Ю. Парфіненка, Т.Г. Сокол, В.І. Стафійчука, А.Д. Чудновського, Б.П. Яценка та ін. Значна кількість публікацій присвячена проблематиці підготовки фахівців у сфері туризму [3, 6].

Разом з тим, на думку ряду науковців та викладачів, сектор вищої освіти цього напрямку підготовки спеціалістів недостатньо забезпечений методичним підґрунтям та сучасною навчальною продукцією географічного спрямування [4]. Наразі для методичного забезпечення навчального процесу важливим є збалансоване подання теоретичного матеріалу і практичних занять, дозованого поєднання індивідуальних та колективних форм навчання. Отже, ці аспекти потребують подальшого розгляду і наукових розробок.

Метою статті є висвітлення й аналіз процесу становлення творчої молоді, майбутніх фахівців у сфері туризму через поєднання індивідуальних та колективних форм організації і проведення навчальних занять, пошуково-дослідницької роботи студентів в опануванні комплексу навчальних дисциплін.

Виклад основного матеріалу. Оновлення змісту та якості освіти ґрунтується на засадах науковості й системності знань, їх практичної спрямованості для соціального становлення особистості майбутнього спеціаліста у певній галузі.

Сучасна концепція навчання відійшла від старої системи інформаційного поновлення та засвоєння якомога більшої суми знань, що складаються з певних подій, фактів, визначень, характеристик тощо. Ця концепція ставить завданням навчити вчитися та оволодіти системою навичок і вмінь для здобуття нових знань. Тобто, «знати, щоб діяти» і, навпаки, «діяти, щоб знати» [2].

Тривають пошуки методики навчання, яка б забезпечила відхід від системи відтворення знань, спрощеної передачі їх від викладача до того, хто навчається. Зусилля спрямовуються на організацію активної навчально-пізнавальної діяльності студентської молоді, засвоєння нею системи знань і вмінь, використання нестандартних підходів до навчання з метою розвитку творчої особистості. Це передбачає

розробку оригінальних текстів, креативних і нетрадиційних практичних завдань, для розв'язання яких недостатньо лише репродуктивних знань - потрібно включення у навчальний процес нестандартного, евристичного мислення, інтелектуальної інтуїції кожного студента, що сприятиме розвитку його творчого пошуку, самостійності й індивідуальності.

Зрозуміло, що тільки через індивідуальну роботу мозку, всієї нервово-психічної системи, чуттєвих органів людина здатна сприймати і засвоювати сигнали, зберігати їх у пам'яті, адекватно реагувати на них. Та водночас із тим людина є продуктом суспільства і знання здобуває не заради знань, а заради застосування їх у суспільній практиці. Здобуті шляхом освіти знання, досвід людини, і не тільки власний, а й інших особистостей, через безпосереднє спілкування чи взаємодію з іншими людьми, реалізуються у суспільній практиці, тобто через колективні форми.

Яка ж із форм навчання має домінувати? Чи є певний баланс? Які оптимальні співвідношення між індивідуальними і колективними формами навчання? Відповідь на ці запитання дасть змогу наблизитись до оптимізації навчального процесу, зробить його ефективнішим.

Індивідуальна форма навчання — це складна динамічна система (студент, викладач, засоби навчання), функціонування якої здійснюється на основі самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів під керівництвом викладача [1, с.37].

На початковому етапі вивчення за програмою навчальних предметів у студентів молодших курсів майже завжди виникають певні труднощі адаптації до самостійної роботи. Це пов'язано з відсутністю самоконтролю, завищеною самооцінкою, відсутністю досвіду в раціональному розподілі часу тощо. І мета викладача полягає в тому, щоб зацікавити студентів у виконанні самостійних завдань, збудити мотивацію до засвоєння теми занять. Для цього необхідно домогтись свідомого опрацювання навчальної літератури і довідкової інформації з друкованих та електронних носіїв, логічної побудови думки, вміння виділяти істотні ознаки того чи іншого природного або суспільного явища, процесу, застосовувати набуті знання на практиці. Ось чому ініціатива і розумова активність студентів стають невід'ємними складовими проведення навчальних занять. Вироблення форм і методів навчання, які б забезпечували не тільки глибокі знання, але й формування самоосвітніх навичок, вважається однією з актуальних проблем методики викладання навчальних предметів. Цю проблему більшість викладачів прагне розв'язувати шляхом посилення самостійної роботи студентів в усіх ланках навчального процесу. Самостійна робота забезпечує активне засвоєння програмного матеріалу, привчає використовувати на практиці одержані знання, орієнтуватися у просторі, часі, за тематикою поставленого завдання.

Навички у виконанні самостійних робіт сприяють щонайшвидшому виконанню поставлених

перед студентами завдань і, головне, збагачують їх новими знаннями. Самостійність як особлива якість особистості включає в себе свідомість і мотивованість дій, невідокремленість від чужого впливу, виявлення своєї волі, що спирається на розуміння необхідності поводитися й діяти відповідно до прийнятих рішень і внутрішньої позиції людини.

Колективні, або, як їх ще називають, групові форми навчання відомі давно, однак особливого поширення вони набули останнім часом завдяки телевізійним програмам «Що? Де? Коли?», «КВН», «Розумники та розумниці», «Еврика», «Брейн-ринг» та ін.

Форми колективного навчання призначені для набуття нових знань і практичних навичок чи закріплення тих, що вже є, налагодження взаєморозуміння з іншими учасниками навчання. Ідея «побудови» знання ґрунтується на використанні знань і досвіду всіх учасників групи у процесі їхньої співпраці.

Неодмінна умова - оптимальний склад групи (5-7 осіб) та обмежений час на виконання завдання. Усі учасники повинні брати активну участь в обговоренні, при цьому кожен має усвідомлювати особисту відповідальність за прийняте рішення, свій внесок у загальну справу. В даному випадку викладач виступає в ролі організатора пізнавального процесу і не є його джерелом, він може лише при потребі вносити необхідні корективи або уточнення. Завдання мають налаштовувати учасників групи на аналіз, обговорення, критичне усвідомлення проблем і досвіду, пошук нових джерел інформації, узагальнення, прийняття відповідальних рішень.

Позитивним є те, що колективні форми навчання організаційно не складні, демократичні, можуть запроваджуватися на різних стадіях навчання. У ході колективної роботи відбувається обмін знаннями, розвивається активність, розкриваються творчі здібності, які не можуть проявитися під час індивідуальної роботи.

Практика засвідчує, що для організації групової роботи потрібно мати навчально-методичні комплекси з усіх курсів навчальної програми. До кожного заняття розробляються спеціальні пам'ятки-завдання, куди входять: план занять, питання до розгляду, терміни, поняття, запитання, практичні завдання, рекомендовані літературні джерела та електронні ресурси.

Різноманітні форми й методи групової роботи дозволяють включити у процес навчання як активних, так і пасивних учасників, дають їм можливість проявити здібності, реалізувати себе як особистість. Присутність певного елемента змагання, суперництва стимулює розумову активність членів групи, сприяє розвитку ініціативи та ерудованості молоді.

Проведення занять за нестандартними інтерактивними формами, насичення їх елементами гри, створення проблемних ситуацій і складають, власне, інноваційні підходи у навчанні в опануванні комплексу програм студентами як майбутніми фахівцями у туристичній сфері [5].

Важлива роль відводиться збудженню позитивних емоцій, дозуванню розумової та фізичної праці. Така організація занять приносить задоволення молоді і підвищує їхню працездатність, збуджує пізнавальний інтерес, допитливість, кмітливість, розширює кругозір і загальну культуру мислення.

Викладацький досвід переконує, що на початковій стадії засвоєння нового матеріалу здебільшого мають бути індивідуальні форми роботи. Використання методики, заснованої на самостійній творчо-пошуковій діяльності молоді, логічному осмисленні, побудові певних асоціацій, виявленні причинно-наслідкових зв'язків, найкраще розвиває пізнавальну активність студентів. На цьому етапі, який потребує психологічних і розумових зусиль, потрібно сконцентрувати увагу тих, кого навчають, аби ніщо їх не відволікало.

У подальшому на стадії закріплення засвоєного матеріалу чи активного пошуку нового знання більш ефективними є колективні форми навчання. На цій стадії переважним є не стільки знання фактологічного матеріалу із заданої теми, скільки розвиток мислення, вміння сформулювати і запропонувати гіпотезу, шукати докази для її вирішення та завдяки цьому здобувати нові знання.

У ході обговорення чи дискусії кожен член групи може порівнювати, співвідносити свої знання з іншими, доповнювати їх. При цьому є нагода поглянути на вирішення поставленого завдання в іншому ракурсі. На правильне рішення може наштовхнути несподівана пропозиція, певний сигнал, асоціація. Варіативність вирішення завдання та обмеження в часі сприяє активізації розумової діяльності членів команди, а саме - включенню таких процесів, як аналіз, синтез, узагальнення. Така форма занять учить спілкуванню, здатності стверджувати, аргументувати, відстоювати власну позицію, а іноді погоджуватися з думкою інших чи шукати компромісне рішення. Самооцінка й самореалізація приносять моральне задоволення від спільної роботи.

Дозований підхід до поєднання індивідуальних і колективних форм навчання сприяє формуванню особистості студентської молоді, розвитку творчих здібностей, навичок і вмінь, готовності до вияву активної життєвої позиції.

Організація навчального процесу в Академії праці, соціальних відносин і туризму будується на запровадженні інноваційних методик, застосуванні системи методичних прийомів, що забезпечують індивідуальний підхід до кожного студента з можливістю визначення і стимулювання зростання його особистого потенціалу та творчих здібностей, а також передбачають групові види занять для формування умінь і навичок колективної творчої діяльності.

Індивідуалізація навчання при викладанні циклу дисциплін туристично-екскурсійного напрямку реалізується у тому, що всі види робіт — лабораторні, контрольні, курсові, написання рефератів, виступи на семінарах — виконуються за індивідуальними

варіантами завдань і захищаються для одержання заліку. При оцінюванні знань головним критерієм є творчий підхід, який забезпечує найбільш повні та глибокі знання предмета.

Вищий рівень творчої діяльності передбачає організацію творчих груп, у яких студенти одержують комплексі завдання. Суть полягає в тому, що завдання, яке об'єднує творчу групу, розбивається на складові частини, які закріплюються індивідуально, відповідно до схильності, вподобань та можливостей кожного студента. Досвід виконання комплексних завдань упродовж декількох років підтверджує ефективність навчання щодо засвоєння студентами теоретичних питань, набуття умінь планувати та організувати співпрацю в колективі для досягнення якісного спільного результату.

Процес формування практичних умінь фахівців туристичної сфери неможливий поза використання сучасної комп'ютерної техніки. На практичних заняттях з дисциплін професійно-орієнтованого циклу студенти здійснюють розробку і планування туристичних турів, екскурсійних маршрутів за певною тематикою і видами туризму. Використовуючи Інтернет, студенти засвоюють навички роботи туроператора щодо логістики, організації готельної справи, технології туристичної діяльності тощо. Та все ж визначальною складовою навчального проце-

су в закріпленні теоретичних знань та формуванні навичок і вмінь залишається практика студентів.

Висновки. За умов реалізації положень Болонської декларації подальше вдосконалення навчального процесу у вищих навчальних закладах відбуватиметься шляхом заходів, спрямованих на:

- впровадження кредитно-модульної системи навчання;
- залучення інтерактивних форм, методів, методичних прийомів викладання;
- оптимальне поєднання індивідуальних та колективних форм навчання;
- індивідуалізацію навчально-виховного процесу та посилення самостійної роботи студентів;
- впровадження сучасних систем контролю та моніторингу якості знань;
- використання ІС-технологій та мультимедійних засобів.

Практична реалізація зазначених положень суттєво позначиться на ефективності та результативності навчального процесу, сприятиме якісній підготовці майбутніх фахівців у сфері туризму в Україні.

**Рецензент – кандидат технічних наук,
доцент Т.Г. Сокол**

Список використаних джерел:

1. Годованюк Т.Л. Індивідуальне навчання у вищій школі: Монограф. / Т.Л. Годованюк. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2010. – 159 с.
2. Кремень В.Г. Синергетика в освіті: контекст людиноцентризму: Монограф. / В.Г. Кремень, В.В. Ільїн. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 368 с.
3. Культура і освіта фахівців туристської сфери: сучасні тенденції та прогнози: Матеріали міжн. наук.- практ. конференції. – К.: КУТЕП, 2005. – 656 с.
4. Новикова В.І. Географічне і картографічне наповнення студентських туристських регіональних досліджень / В.І. Новикова // Проблеми безперервної географічної освіти і картографії. – 2006. – Вип.6. – С.145.
5. Онкович Г. Наукова конференція як інтерактивна медіаосвітня технологія / Г. Онкович // Вища освіта України. – 2014. – № 4. – С. 85-93.
6. Туристична освіта України в європейському вимірі: Матеріали міжн. укр.-пол. наук. семінару 21-24 травня 2007, Ів.-Франківськ – Яремче. – 2007. – 136 с.

References:

1. Godovanyuk, T.L. (2010). Individual learning in higher education: Monograph [Individual learning in higher education: Monograph]. Kyiv: NPU im. M.P. Dragomanova, 159.
2. Kremen', V.H., Il'yin, V.V. (2012) Synergety'ka v osviti: kontekst lyudy'nocentry'zmu: Monograf. [Synergetics in education context: humanocentrism; Monograph]. Kyiv: Pedagogichna dumka, 368.
3. Kul'tura i osvita faxivciv tury'st's'koyi sfery': suchasni tendenciyi ta prognozy' (2005): Materialy' mizhn. nauk.- prakt. konferenciyi. [Culture and education in tourism areas: current trends and forecasts]. Kyiv: KUTEP, 656.
4. Novy'kova, V.I. (2006) Geografichne i kartografichne napovnennya students'ky'x tury'st's'ky'x regional'ny'x doslidzhen' [Geographical and cartography content of student tourism regional studies]. The problems of continuous geographical education and cartography, 6, 145.
5. Onkovy'ch, G. (2014) Naukova konferenciya, yak interakty'vna mediaosvitnya texnologiya [Scientific conference as interactive media-educational technology]. Higher education in Ukraine, 4, 85-93.
6. Tury'sty'chna osvita Ukrainy' v yevropejs'komu vy'miri (2007): Materialy' mizhn. ukr.-pol. nauk. seminaru 21-24 travnya 2007 [Tourist education in Ukraine in European dimension]. Ivno- Frankiv's'k – Yaremche, 136.